

Nordboernes husdyr

Af Tove Hatting

De mennesker, der for tusind år siden sejlede over Nordatlanten for at bosætte sig i de grønlandske fjorde, havde deres rod i bondesamfundet hjemme i Skandinavien. Som bønder havde de koloniseret Island hundrede år før, og da de i året 982 gik i land i Grønland, medbragte de naturligvis også de dyr, der hidtil havde været en væsentlig del af grundlaget for deres materielle kultur.

Selvom der er udførlige beretninger i sagaerne om de grønlandske nordboers liv og gerninger, er beskrivelserne dér så personkoncentrerede, at det er yderst sparsomt, hvad man kan finde af oplysninger om det daglige liv.

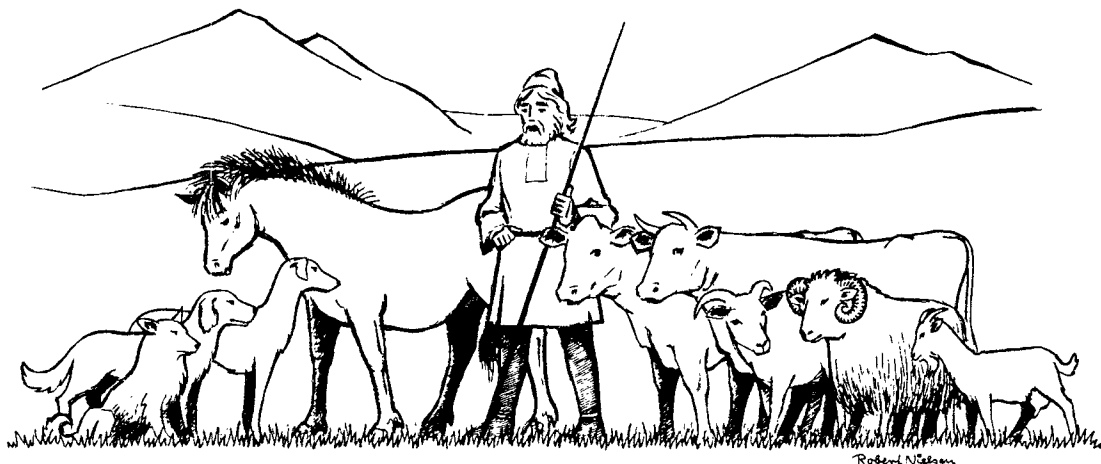
Når man alligevel kender noget til nordboernes husdyrhold skyldes det de mange udgravninger af deres gårde og køkkenmøddingerne omkring disse. Her har man fundet et stort materiale af dyrenes knogler, og selvom det hovedsagelig er affaldet fra menneskenes måltider og derfor som oftest kun sønderslåede knoglerester, indeholder disse mange oplysninger om f. eks. dyrenes størrelse, alder og sundhedstilstand.

Først og fremmest fortæller knoglematerialet dog om, hvilke dyr nordbo-

erne levede af og naturligvis har de i meget vid udstrækning udnyttet den vilde fauna af sæler og fuglevildt. Men de kunne ikke undvære deres hjemlige maddyr, og de har medbragt både kvæg, får, geder og svin på deres skibe den lange vej over havet. Også hestene og hundene har de bragt med sig, men endnu savner vi beviser på, at fjerkræ og katten har været med i Grønland.

Talrigest var *fårene*. Disse nøjsomme dyr havde de bedste forudsætninger for at klare sig gennem den lange vinter. Ulden var uundværlig som råstof til klædefremstilling, for selvom man uden tvivl også har gået i skindtøj, viser dragterne fra Herjolfnæs, at man lige til den sidste tid gik med uldtøj. Disse dragter, der viser europæiske tøjmoder fra det fjortende århundrede, er forarbejdet lokalt og af den lokale uld.

Fårene har været små, gennemsnitligt mindre end de får, der kendes fra samtidige pladser herhjemme fra, med en skulderhøjde på ca. 65 cm, varierende fra 55–70. Til gengæld har de været nok så kraftigt bygget som de danske, med en lidt bredere benbygning, men det er normalt for dyr, der lever på klippe-

grund i forhold til dyr, der, som de danske, går på blød jord.

Som almindeligt i vikingetiden havde begge køn horn. Væddere og beder var kraftigt behornede, mens hunfårene havde mindre horn, og der er også helt kullede hunfår. Disse finder man sjældnere i et knoglemateriale, fordi kranietaget blir forholdsvis tyndt og derfor oftest blir slået i stykker enten ved slagtningen eller ved tilberedelsen af maden.

Knogler af mindre dyr, som får og geder, vil i det hele taget blive slået i så små stykker, at de bevares meget dårligere end de kraftigere knogler fra f. eks. kvæg. Også både sæl- og rensdyrknogler vil bevares bedre end de spinklere byggede dyrs. Derfor må man gå ud fra, at når fåre- og gedeknogler talmæssigt overstiger kvægets, og det gør de på de allerfleste af gårdene, har der været langt flere småkreaturer end kvæg.

Sædvanligvis har *geden* i de nordiske lande været mindre talrig end fårene, og dette synes også at være tilfældet på de grønlandske gårde. Sandsynligvis har *geden* som den mest hårdføre kunnet

klare sig endnu bedre i de barske omgivelser, men det kan desværre ikke bevises ud fra det foreliggende knoglemateriale. Knoglebygningen hos får og ged er meget ens, og det er kun i mellemhånd og -fod samt i hornenes benkærne, stejlen, at der er tydelig forskel. I Sandnes i Vesterbygden er der både i beboelseshuset og i en af staldene fundet mange knoglerester af både får og ged, og her er gederne tilsyneladende i overtal. Stejlerne viser, at både buk og ged havde store, veludviklede horn, men ligesom de øvrige husdyr var gederne små. Enkelte har ikke været over en halv meter i skulderhøjde. Alligevel må disse små dyr have betydet utroligt meget i husholdningen, også på grund af deres store mælkeydelse. Samtidigt har de i højere grad end fårene kunnet leve af den naturlige vegetation som pile- og revlingkrattet omkring gårdene.

Det husdyr, man har haft vanskeligst ved at holde, har uden tvivl været *kvæget*. Det har kostet mange anstrengelser at samle de store mængder af vinterfoder, der var nødvendige for at holde liv i det

værdifulde malkekvæg. Derfor er det ikke mærkeligt, at knogler af dette husdyr er forholdsvis få, især på de mindre gårde. På større gårde med flere folk har man haft bedre mulighed for at skaffe sig de tilstrækkelige mængder af hø til et mere anseeligt kvæghold. Man må beundre den indsats, der er gjort på bispesædet i Gardar, hvor der var etableret et større overrislingsanlæg til vanding af forlandet, således at man ved at regulere vandingen har kunnet skaffe sig større græsafgrøder. Udgravningen af bispegårdens staldbygninger har vist, at der var plads til ikke mindre end 100 stykker kvæg, men desværre er knoglematerialet fra Gardar dårligt bevaret. Det havde ellers været interessant at se, hvorvidt de biskoppelige køer var i bedre stand end de mindre gårdes besætninger.

Alt det kvæg, der har gået ved nordboernes gårde, var småvokset, ligemeget hvor meget man har kælet for det. Selvom variationen nok har været stor, og man har haft både grove tyre og kraftige stude, har gennemsnitshøjden af kvæget næppe oversteg 110 cm, mens kun de største af handdyrene blev mere end 130 cm over skulderen. De fleste kunne prale med lange horn, men adskillige af køerne var kullede. Det kvæg man i nutiden har på Island, nedstammer fra vikingernes, og da der ikke har været indført kvæg til Island i nyere tid, kan man gå ud fra, at disse brogede, ja endog ofte tigerstribede dyr, ganske godt illustrerer nordboernes kvæg, omend de på grund af en forbedret fodring er noget større end datidens.

I mængden af knoglerester fra de

grønlandske gårde findes kun få, der kan bestemmes til *hest*. Dette er ganske sædvanligt på bopladser efter kristendommens indførelse, fordi der fra kirkens side blev indført forbud mod at spise hestekød på grund af dette dyrs kultiske plads i den hedenske tro.

De få fragmenter af hesteknogler, der er fundet på Grønland, kan ikke fortælle meget om disse dyrs udseende endsige race. Kun få er så velbevarede, at man kan tage mål, der ved sammenligning med andre hesteknogler kan vise lidt om størrelsen af dyrene. Selvom man ved, at man i vikingetiden havde forskellige hestetyper, er det ikke overraskende, at nordboernes heste i størrelse minder om de nutidige islandske. Ligesom kvæget og fårene er disse direkte efterkommere af vikingernes dyr uden senere indblanding af mere forædlede racer. De store stridshingste, man kan se på Bayeaux-tapetet, og som man kan finde skeletdele af i vikingegrave i Skandinavien, er endnu ikke fundet, hverken på Island eller i Grønland. Den lille tætte, stærke islænder har været ideel både som underholdende ridedyr på de lange stræk mellem de vidtspredte gårde, og som lastdyr, når f. eks. de store mængder af hø til vinterfoder skulle transporteres hjem til gårdene.

Selvom knogleresterne fra udgravningerne omkring nordbogårdene som før nævnt hovedsagelig stammer fra måltidsaffald, er der også fundet knogler af *bunde*. De fleste er fundet ved Sandnesgården i Vesterbygden, men der er også fundet hundeknogler ved andre gårde. Man kan ikke forvente noget detaljeret billede af nordboernes hunde ud fra disse

Udsnit af Bayeux-tapetet.

spredte knoglefund, og om de fleste kan der kun siges, at de stammer fra hunde uden nærmere karakteristik.

Det er imidlertid så heldigt, at der er fundet ikke alene et næsten helt kranium, men også en serie underkæbe-grene og en del lemmeknogler, der kan fortælle om, hvilke typer hunde, man har haft.

Kraniet fra Sandnes hører til en mellemstor hund med en smal snude og forholdsvis svage tænder. Kranietaget er slået i stykker og pandebenene mangler, hvilket er beklageligt, fordi dette partis udformning betyder meget for vurderingen af de racemæssige tilhørsforhold.

Kraniet er således ikke intakt, men der er trods alt så mange holdepunkter i form af længde- og breddemål, at det kan siges med nogenlunde sikkerhed, at vi her har en jagthund repræsenteret.

Nutidige jagthunde deles op efter den måde de reagerer på overfor vildtet.

Man har de stående hunde, som f. eks. hønsehunde eller settere, de stødende hunde som spaniels og de drivende som støverne. Disse hundes forskellige adfærdsmønstre er fremavlet i historisk tid i takt med jagtvåbnenes udvikling, men alle de mellemstore jagthunde må formodes at have en fælles oprindelse, ligesom de forskellige mønstre alle indgår i de jagtmetoder, man kan finde hos den vilde stamform, ulven.

En afbildning af vikingetidens jagthunde kan ses på Bayeux-tapetet, hvor kobler af korthårede hunde med hængeøren og lange tynde haler ses løbende foran jægeren, der oftest er til hest.

Blandt de lemmeknogler, der er fundet på Sandnes, fandtes også en overarm og to spoleben, der alle var meget lange. De var så lange, at de må have tilhørt myndeligende hunde. Det vil måske undre, at så specialiserede hundetyper kan findes på et så isoleret afsides sted

og på så tidligt et tidspunkt i historien. Imidlertid ved man fra fund i Danmark, at disse hunde kendtes af vikingerne, og det er naturligt, at man har medbragt disse statussymboler, selv når man drog på langfart. I en vikingegrav fra Lolland er der fundet et helt skelet af en typisk mynde, med lange slanke lemmer og et smalt langstrakt kranium, hvor pandelinien næsten er konveks som på en russisk mynde. Den lå sammen med en mand og hans hest, sandsynligvis hans stridshingst. Fra borgen Næsholm ved Holbæk (ca. år 1200) er der fundet adskillige skeletdele af lignende hunde. Her viser kranieformen mere lighed med de engelske greyhounds, men af gode grunde ved man ikke om disse dyr har været lang- eller korthalede eller hvilke farvetegninger deres pels havde. Den serie af underkæber af hunde, der er fundet dels på Sandnes dels på andre gårde i Vesterbygden, viser imidlertid, at det har været en broget flok af hunde, der har rendt rundt omkring nordbo-gårdene.

Man ved, at der allerede i Vikingetiden fandtes forskellige typer af hunde, og selvom man ikke må sammenligne disse med nutidens stambogsførte racehunde, må der alligevel ligge et bevidst avlsarbejde til grund for både mynderne og de andre typer. Men når man tænker på, hvor svært det kan være for nutidige racehundeejere at undgå, at dyrene bastarderer, kan det vel ikke undre, at en nordbobygds hundeflok har været en blandet forsamling. Der fandtes de små spidshunde, der er kendt som type helt fra yngre stenalder med de oprette øren og en højt løftet, krøllet hale. Der har

været kraftige hunde med store tænder i grove kæber, og de har været velegnede som vagthunde. Størrelsen kunne lede tanken hen på de eskimoiske slædehunde, men nok er disse underkæbedele kraftige, men de har dog ikke slædehundredenes tykke knogle med den konvekse nedre rand, og de kan ikke tages som bevis for en kontakt til eskimoerne.

Både i Øster- og Vesterbygden er der fundet knogler af *svin*, men det er i et meget ringe antal hvert sted. Flæsk hørte til vikingerens yndlingsspis, så det ville være naturligt, om man netop havde dette dyr med sig, når man skulle bosætte sig i det fremmede. På Grønland må det imidlertid have været en vanskelig sag at holde svin. De skulle holdes inde i en meget stor del af året, og selvom man kunne skaffe føde i form af slagteaffald, kunne det blive svært at skaffe føde nok til disse ret grådige dyr. I modsætning til kvæg, får og geder gav svinene kun kød, og kød kunne man skaffe sig i rigelig mængde ved jagten på sæl og rensdyr. Det er sandsynligt, at man har valgt at bruge kræfterne på at skaffe foder til de mere alsidige husdyr, og at svinekød har været en luksusvare, der blev sendt op i saltet eller røget tilstand. Det er ihvertfald svært at forstå, hvorfor så få knogler er bevaret, hvis man havde en bestand af svin på de enkelte gårde.

I Narssaq i Østerbygden er der imidlertid fundet rester af pattegrise, og det viser, at man her må have haft en so, der har fået grise. Det er muligt, at man også på andre større gårde har kunnet have levende svin, men det er mest sandsynligt, at de fleste af de svineknogler, der

er fundet i Grønland, enten stammer fra Europa eller selv har gjort turen med, og altså ikke er avlet deroppe.

Der er gjort fund af *mus* i de fleste gårde både i Øster- og Vesterbygden, og selvom musen ikke kan kaldes et husdyr i den almindelige betydning, dvs. dyr, der holdt i fangenskab tjener til nytte for mennesket, skal de alligevel omtales her. De hører trods alt med til de samfund, som nordboerne medbragte til Grønland, og de må egentlig have været ret generende, også fordi man tilsyneladende glemte at tage katten med til at holde dem i skak.

I Vatnahverfi i Østerbygden er der fundet skeletter af mere end hundrede individer i en enkelt skir-tønde, der tilsyneladende har fungeret som en slags fælde. Dyrene har ikke kunnet komme op ad tønden, når de først var faldet i, på grund af de skrå vægge, og de er druknet i mælkemassen på tøndens bund.

Der er kun fundet rester af den al-

mindelige husmus, mens hverken skov- eller markmus er blevet lokket med, selvom disse arter i vintertiden kan findes i menneskets forråds-kamre. Måske skyldes det, at man sædvanligvis sejlede i sommerhalvåret, hvor kun husmus var indendørs.

Selvom det kan synes beskedent, hvad man ved om nordboernes husdyrhold, får man alligevel et indtryk af, at man holdt fast ved sin gamle livsform som bønder, så godt det nu lod sig gøre under de ugunstige vilkår, landet bød på. Ivar Baardsøns beretning fra den forladte Vesterbygd, hvor han fortæller om de forvildede dyr, viser, at man til det sidste havde sine husdyr i behold. Selv kvæget havde man holdt i live. Hvilke grunde, der end har været til nordboernes forsvinden fra Grønland, så har det ikke været mangel på de fornødenheder, som husdyrene kunne forsyne dem med.